

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

“TASDIQLANMAYAN”
Rektor: O.Sh. Bazarov
2024-yil
Ro'yxatga olingan № 07/04/038
27/04/2024-yil

“YO'L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ HARAKATLANISH
ASOSLARI” FANINING
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 110000 – Bilim
Ta'lim sohasi: 100000 – Ta'lim
Ta'lim yo'nalishi: 60112400 – Professional ta'lim (qishloq
xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish)

Qarshi 2024-yil

Fan/modul kodi YHQ va XHA 3106	O'quv yili 2024-2025	Semestr 5	Kreditlar 4
Fan/modul turi Tanlov	Ta'lim tili O'zbek/ rus	Haftadagi dars soatlari 4	
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
YHQ va XHA	60	60	120
2.			
I. Fanning mazmuni			
<p>Yo'1 harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunning, harakat xavfsizligiga Yo'1 harakati xavfsizligini ta'minlash hozirgi davrning eng asosiy ijtimoiy-ig'itsoviy muammolaridan biridir. Avtomobilashirish ko'rsatkichlari ortib boryotgan hozirgi davrda yo'1 harakati xavfsizligini ta'minlashga «Haydovchi-avtomobil-yo'1-piyoda-muhi» tizimidagi barcha bo'laklarning ishonchligini oshirish bilangina erinish mumkin. By o'rinda inson omillari muhim ahamiyatga ega, chunki, ko'pgina yo'1-transport xodisalar piyodanmg yoki haydovchining yo'1 qo'yg'an xatolari natijasida sodir etilmogda.</p> <p>Yuqorida kelgirilgan bakalavriatura yo'nalishlari talabalari yo'1 harakati qoidalarini, O'zbekiston Respublikasining Yo'1 harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuning, harakat xavfsizligiga tegishli me'yoriy hujjatlarini bilishlari na ularning talablariga rioya qilishlari kerak.</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad - "Yo'1 harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari" (YHQ va XHA) fanini o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'1 harakatim ishirokchisi sifatida YHQ ni o'rgatish, yo'llarda xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash buyicha bilimlar berishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifalari quyidagilardan iborat: "Yo'1 harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari" (YHQ va XHA) fanini o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'1 harakatim ishirokchisi sifatida YHQ ni o'rgatish, yo'llarda xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash buyicha bilimlar berishdan iborat.</p> <p>O'zbekistan Respublikasni yul harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunini, yo'1 harakatining asosiy vazifalarini o'rgatish, YTH va piyodalar ishirokchisi YTHni, ularning kelib chiqish sabablarini o'rgatish, piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta'minlash, yo'1 harakati qoidalarini turli yul sharoitlarida qo'llashni bilishni; avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.</p>			

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

Umumiy qoidalar. Haydovchilarning umumiy majburiyatlari.

O'zbekiston Respublikasida yo'1 harakatining yagona tartiblari. Respublikadagi yo'llarda transport vositalarining o'ng tarafdama harakati. Yo'1 harakati qatnashchilariga talablar. Yo'1 harakati qatnashchilarining vazifalari..Yo'1 harakati qoidalarini huquqiy himoyalash.. Haydovchining zaruriy hujjatlari. Haydovchilik guvohnomasi bo'lgan shaxsning huquqlari. Mototsikli haydovchining vazifalari. Xalqaro yo'llarda harakatlanish. Haydovchining majburiyatlari. Haydovchilarga taqdiqlangan harakatlar. YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.

Yo'1 belgilari

Yo'1 belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Axborot-ko'rsatkich belgilari. Servis belgilari. Qo'shimcha axborot belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar. Yo'1 belgilarini ko'cha-yo'1 sharoitida qo'llash.

Yo'1 belgi chiziqdari

Yo'1 belgi chiziqdari. Yo'1 belgi chiziqdarining guruhlari. Yo'1 belgi chiziqdarini yo'1-ko'cha sharoitida qo'llanilishi. Yo'tiq va tik yo'1 belgi chiziqdari.

Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish.

Piyodalar. Piyodalarni vazifalari. Yo'lovchilar. Yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vazifalari. Maxsus transport vazifalarining imtiyozlari. Svetoforlar. Svetoforlarning va tartibga soluvchining ishoratlari.

Ogohlantiruvchi va avariya ishoratlari. Harakatni boshlash.

Ogohlantiruvchi va avariya ishoratlari. Avariya sababli to'xtash belgisining qo'llanilishi.

Harakatlanish tartibi

Harakatni boshlash, yo'nalishni o'zgartirish, transport vositalarini yo'lining qatnov qismida joylashuvi va harakatlanish tezligi. Quvib o'tish. To'xtash va to'xtab turish.

Chorrahalarda harakatlanish

Chorrahalar. Chorrahalarda harakatlanish tartibi. Tutashmalar. Tartibga solingan va solilmagan chorrahalar. Chorraxa turlari.

Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.

Temir yo'1 kesishmalarini orqali harakatlanish. Avtomobilalarda harakatlanish tartibi. Turar joy dahalarida harakatlanish qoidalari. Tik nishablikda va tik balandlikda harakatlanish qoidalari.

Transport vositalaridan foydalanish tartibi

Boshqarishning o'rgatish vakolati, o'rganuvchi, transport vositasida odam tashishda haydovchining vakolatlari. Odam tashish qoidalari. Odam tashishda taqdiqlangan holatlar. Yuk tashishda yo'1 harakati xavfsizligi boshqarmasidan ruxsat olish. Velosiped haydovchilariga man qilingan harakatlar.

Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Tormoz tizimi nosozliklari bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yoritkichlar bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar. Oyna tozalagich, shinalar va divigatel bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar.

Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni, Davlat vakolatli organlari, Vazirlar Mahkamasining vakolatlari, IIV D'YHXX vakolatlari, O'zbekiston avtomobil transporti agentligining vakolatlari, "O'zavtoyol" DAK ning Vakolatlari, Mahalliy davlat hokimiyat organlarining vakolatlari.

"A-H-Y-P-M" tizimi. "A-H-Y-P-M" tizimining o'zaro bog'liqligi. O'zbekiston Respublikasida avtomobil ishlab chiqarish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari.

Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.

Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar. Harakat miqdori. Harakat tarkibi. Transport va piyodalar oqimining tezligi va zichligi. Yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar. Transport vositalarining texnik holati, yo'l sharoiti, haydovchining holati, ob-havo sharoitlarining yo'l harakatiga ta'siri. Yo'l harakati xavfsizligini baholash uslublari.

YTH va ularning ko'rsatkichlari.

YTH ta'rif. YTH to'g'risida tushuncha. YTH shartlari. YTH turlari. YTHni hisobga olish. Davlat statistikasiga kiritiladigan YTH lari. Davlat statistikasiga kiritilmaydigan YTH lari. YTH katrochkasi. YTH dan keladigan iqtisodiy zararlari. Yo'l transport hodisalarining tahlili, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va oldini olish chorlari.

Piyodalarning harakat xavfsizligini oshirish yo'llari.

Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari. Piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz haraktni tashkil etish.

Yo'l harakat qoidalari talablari ni buzganlik uchun ko'riladigan ma'muriy choralar

Haydovchilar tomonidan yo'l harakat qoidalari talablarini buzganlik uchun ko'riladigan ma'muriy javobgarlik chora tadbirlari. Piyodalarning yo'l harakati qoidalarini buzganligi uchun belgilangan ma'muriy choralar.

YTH da jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari. Jarohatlanganda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish

III. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

Mustaqil ishini tashkil etishning shakli va mazmuni.

Talabalar tavsiya etilgan mavzulardan tamlab olib referat shaklida yozib uni himoya qiladilar.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarining mavzulari

- YHQ da qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar.
- Haydovchilarning vazifalari va majburiyatlari.
- YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.
- Yo'l belgilari
- Yo'l belgi guruhlari va ularning qo'llanilish
- Yo'l belgi chiziqdari, ularning turlari va qo'llanilishi
- Piyodalarning va yo'llovchilarning vazifalari, maxsus transport vositalarining imtiyozlari
- Svetofor turlari va ishoralari
- Tartibga soluvchining ishoralari.
- Harakat tezligi, quvib o'tish
- To'xtash va to'xtab turish, yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi
- Chorrahalarda harakatlanish, piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari.
- Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish.
- Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish
- Avtomagistralarda harakatlanish.
- Yuk va odam tashish
- Ogohlantiruvchi va imtiyoz belgilari
- Taqiqlovchi va buyuruvchi belgilari
- Servis, qo'shimcha axborat belgilari.
- O'zbekiston Respublikasining YHX to'g'risidagi qonuni va yo'llarda harakat xavfsizligini boshqaruv organlari.
- Harakat xavfsizligi bo'yicha internet ma'lumotlari.

IV. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar.

Umumiy qoidalar. YHQda qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar. Haydovchilarning majburiyatlari. Yo'l belgilari. Yo'l belgilarining har xil ko'cha sharoitlarida qo'llanishga doir masalalar yechish. Yo'l belgi chiziqdari. Yo'l belgi chiziqdarining, yo'l to'siqlarining qo'llanishga doir masalalar yechish. Piyodalarning vazifalari. Yo'llovchilarning vazifalari. Svetofor va tartibga soluvchining ishoralariga doir mashqlar yechish. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari, harakatlanishni boshlash, yo'nalishni o'zgartirish, yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishiga doir masalalar yechish. Harakat

<p>tezligi, quvvib o'tish, to'xtash va to'xtab turishga doir masalalar yechish. Chotqahalarda harakatlantirish. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekarligiga doir masalalar yechish. Temir yo'l kesimlarida harakatlantirish. Avtomagistralarda harakatlantirish. Turar joy dahalarida harakatlantirishga doir masalalar yechish. Transport vositalaridan foydalanishni taqdimlovchi shartlarga doir masalalar yechish. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Yuk tashish. Odam tashish. Velosiped va aravchalarning harakatlantirishiga doir masalalar yechish.</p>
<p>3. V. Ta'lim natijalari / Kasbiy kompetensiyalari</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - avtomobilning transport vositalari tarkibidagi o'tmi, ahamiyati va turlari; tuzilishi, ishlash prinsiplari, xususiyatlarini va ish jarayoni to'g'risida bilimga ega bo'lishi; - avtomobilning konstruksiyasi, ekspluatatsion xususiyatining matematik ifodasi, statik va dinamik xossalari va ish jarayonini bilish va ulardan foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi; - avtomobilning texnik vositalarini funksional maqsadlarini to'g'ri aniqlash, ma'qul tanlash va ularni foydalanish xatida ijro etishni ta'minlash muammolari bo'yicha yechimlar qabul qilish kompetensiyalariga ega bo'lishi kerak.
<p>4. VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfao lkeys-stadlar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalalar; • jamoa bo'yicha ishlash va himoya qilish uchun loyihalalar.
<p>5. VII. Kreditlarni olish uchun talabalar:</p> <p>Fanga oid nazariy materiallar ma'ruza mashg'ulotlarini ma'ruzalarda ishtirok etish va kredit-modul platformasi orqali ma'ruzalarni mustakamlash hamda belgilangan test savollarga javob berish orqali amalga oshiriladi.</p> <p>Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha amaliy ko'nikmalar hosil qilish va o'zlashtirish mashg'ulotlarga to'liq ishtirok etish va modul (Hemis) platformasi orqali topshiriqlarni bajarish natijasida nazorat qilinadi.</p> <p>Mustaqil ta'lim mavzulari modul platformasi orqali berilgan mavzular bo'yicha topshiriqlarni bajarish (test, referat va boshqa usullarda) bajariladi.</p> <p>Fan bo'yicha talabalar test usulida oraliq nazorat va og'zaki (yoki test) usulida yakuniy nazorat topshiriqlar.</p> <p>Fan dasturida berilgan baholash mezonlari asosida fanni o'zlashtirgan talabalarga tegishli ta'lim yo'nalishi (magistratura mutaxassisligi) o'quv rejasida ushbu fanga ko'rsatilgan kredit beriladi.</p>

<p>6. Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yo'l harakati qoidalari. Rasmiy nashr. T.: 2023 y. 113 b 2. K.X.Azizov. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Toshkent, TAYU, 2009y. 244 y. 3. K.X.Azizov. Yo'larda xavfsiz harakatlantirish asoslari. Toshkent, TAYU, 2005 y. 72 b. 4. K.X.Azizov. Yo'l harakati qoidalari va xavfsizlik asoslari. Toshkent, TAYU, 2006 y. 61 b. 5. Г.И.Клиньковштейн, М.Б.Афанасьев Организация дорожного движения. М.: Транспорт, 2002. 247 с. <p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. N.F. Muxitdinov, B.K. Qayumov, K.Y. Galitov «Yo'l harakati qoidalariga batatsil shartlar». Toshkent – 2021. 239 b. 2. N.F. Muxitdinov va b. Yo'l harakati qoidalari bo'yicha odatiy shartlar. – T.: O'zbekiston Respublikasi. IV Akademiyasi, 2002. – 121 b. 3. N.F. Muxitdinov, A. Imoyatov, U. Usmonov «Yo'l belgilari va yo'l chiziqdagi». T.: Yangi asr avlodid. 2001 y. – 48 b. 4. ГОСТ Узб. 1057: 2004. Требования безопасности к техническому состоянию. Т.: 2004. 5. ГОСТ Узб. 1058: 2004. Технический осмотр. Методы контроля. Т.: 2004. 6. A. Dilimov Yo'l-transport hodisalarida birlinchi tibbiy yordam. T. 2013. <p>Internet manbalari:</p> <ul style="list-style-type: none"> -www.ziyoue.uz -www.bookboom.com -http://www.edu.uz- texnika yulidqlari <p>Fanning o'quv dasturi Institut Uslubiy Kengashining 2024-yil “ 27 ” oltinchi daqi “ 12 ”-soni yig'ilishida ko'rib chiqilgan va ma'qullangan. O'quv dasturi Institut Kengashining 2024-yil “ ”-soni № -sonli qarori bilan tasdiqlangan.</p>
<p>7. Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.</p> <p>Fan/modul uchun ma'sul:</p> <p>Razzaqov T. X. - “Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashirish va servis” kafedrasida dotsenti, t.f.n.</p>
<p>9. Taqrizchilar:</p> <p>Qodirov U.I. – “TQXMMI” Milliy tadqiqot universitetining Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti dotsenti</p> <p>Boynazarov O.R. – Qarshi “TVM” kafedrasida professor v.b., t.f.n.</p>